

«ЗАРОБІТЧАНСЬКА ПРОЗА» О. ДРАЧКОВСЬКОЇ

У статті на матеріалі повісті О. Драчківської «Нянька-Ненька» проаналізовано специфіку авторепрезентації, співвідношення першоособового оповідача із «я»-персонажем, особливості оповідної фокалізації, форми об'єктивації авторської присутності в описуваному світі, а також алгоритми авторської інтерпретації персонального автобіографічного сюжету в фікціональній та фактуальній оповіді. Аналізуються структурно-семантичні особливості «заробітчанської прози». Апелюючи в постмодерній формі ігнорування причинно-наслідкових зв'язків та часопросторовою нарративною послідовністю до масової аудиторії з активним її залученням до діалогізування, через використання зовнішньо- та внутрішньотекстових пактів, О. Драчківська порушила надзвичайно актуальну проблему вітчизняного сьогодення – жіноче заробітчанство та зуміла створити дуже реалістичний перформативний конструкт – українська жінка-заробітчанка. Щоправда, індивідуальне тут домінує над національним контекстом, котрий, як правило, слугує лише тлом особистісної ідентифікації.

Ключові слова: жіноча проза; еґо-нарратив; автофікшн; перформативний конструкт; заробітчанська проза.

Вітчизняний поступ євроінтеграційних процесів забезпечив українській інтелігенції можливість обміну інтелектуально-творчими набутками завдяки численним семінарам, конференціям, стипендіям, грантам, що їх організують західноєвропейські та американські інтелектуальні центри. Ці ж процеси, як слушно зауважила С. Андрусів, актуалізували й цілком нову в нашій літературі тему – українці в Європі, що її розробляють письменники, котрі самі їздять за кордон. Тож мандрування-діалогізування вітчизняних митців (здебільшого молодих) Європою та США перетворюється на літературні тексти, а їхні автори – на персонажів (Ю. Андрухович «Перверзії», С. Жадан «Біг Мак», С. Пиркало «Не думай про червоне» тощо) [1].

Знаковою ця тематика стала й для української жіночої автофікційної літератури. Самоідентифікаційною призмою для героїнь О. Забужко («Польові дослідження з українського сексу»), І. Роздобудько («Переформулювання»), Н. Сняданко («Колекція пристрастей, або Пригоди молоді українки»), С. Андрухович («Сьомга»), І. Карпи («Фройд би плакав») стають США, Німеччина, Польща, Туреччина тощо. Проте не лише освітньо-професійна, мистецько-розважальна чи туристично-пізнавальна тематика подорожей перетворюється на об'єкти спогадів та міркувань авторок-героїнь. Так, функціонуючи, за висловом Р. Харчук, у суспільстві «цивілізаційного розламу», де відбувається активізація пошуків індивідуальної, національної, суспільної ідентифікації, загальнонаціональний літературний контекст «модифікується в контекст масової літератури», хоча нерідко автори, «апелюючи до масових жанрів, намагаються втілювати в них серйозний зміст» [5, с. 233] і звертаються до злободенної проб-

лематики сьогодення. Соціальним різновидом теми українців, а в нашому випадку – українок у Європі є надзвичайно актуальна й фактично не розкрита (хоч матеріалу є більше ніж достатньо («Гастарбайтерки» Н. Доляк, збірка оповідань «Мама по скайпу», упорядкованих М. Савкою та К. Бруннер тощо) заробітчанська тема у жіночій прозі.

Увагу вітчизняного науково-критичного товариства привернула своєрідність художнього осмислення явища еміграції в українській прозі останньої третини ХХ – початку ХХІ століть. Дослідження В. Агєєвої, П. А. Будіна, О. Вознюк, Г. Грабовича, Т. Гундорової, Н. Зборовської, С. Павличко, Ф. Погребенника, М. Рєвакович, Л. Рудницького, М. Сороки та інших вітчизняних і зарубіжних науковців присвячені різним аспектам художнього життя і творчості в еміграції, а також еміграційному дискурсу материкових авторів. Побіжно, про підняту українськими письменницями тему заробітчанства говорить у своєму дисертаційному дослідженні «Художнє осмислення еміграції в українській прозі останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.» Скуртул Г. С. Однак окремих праць присвячених явищу жіночої «заробітчанської прози» та нарративним практикам його представлення, поки що немає.

Саме тема жіночого заробітчанства, що стала проєкцією власного досвіду журналістки, письменниці із Чернівців Оксани Драчківської у повісті «Нянька-Ненька», становить об'єкт даного дослідження. Метою розвідки є з'ясування ідейно-художніх особливостей автобіографічного нарративу О. Драчківської. Для досягнення окресленої мети слід розглянути ряд відповідних питань:

– простежити соціокультурні передумови появи теми заробітчанства у вітчизняній літературі;

– проаналізувати ідейно-художні особливості та форми еґо-нарративної об'єктивності у повісті О. Драчківської «Нянька-Ненька».

Загалом, як тема, так і саме заробітчанство не є новими для України. Уже кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався першою масштабною емігрантською хвилею селян-заробітчан із Галичини, Буковини, Закарпаття до Канади, Бразилії, США тощо. Оскільки перші заробітчанські «потоки» становили здебільшого вихідці із середовища селян, то національна культура почала збагачуватися заробітчанським фольклором, котрий, на жаль, поки що так і не розглядався окремо в усіх його історичних аспектах та в єдності словесно-музичного матеріалу. Немає також єдиної думки й щодо тематичних меж таких фольклорних одиниць. Зразки заробітчанських пісень публікувались як серед ліричних, так і серед чумацьких, побутових та соціально-побутових творів у записках М. Павлика, В. Гнатюка («Етнографічний збірник» (1898), «Записках Наукового товариства ім. Шевченка» (1902–1903)). Шістнадцять емігрантських пісень на Лемківщині у 1911–1913 рр. записав й опублікував у 1929 р. Ф. Колесса в «Етнографічному збірнику» тощо.

Наступні ж масові виїзди українців за кордон, породжені політичними причинами в середовищі інтелігенції, майже не залишили фольклорних текстів, ознаменувались розвитком літератури як індивідуальної авторської творчості поза межами заробітчанської тематики. Зовсім інша ситуація склалася в 90-х роках XX ст., коли через соціально-економічне становище Україна стала потужним інтелектуально-робочим донором країн Європи та США. Причому однією з особливостей цієї хвилі заробітчанства стала її фемінізація. За кордон на заробітки масово почало їхати українське жіноцтво, залишаючи вдома батьків, чоловіків та дітей.

Одну з таких приватних історій, що органічно вплітається в канву сотень подібних у загальнонаціональному контексті, взято за основу перформативного конструкту «жінка-заробітчанка» в повісті О. Драчківської «Нянька-Ненька». Композиційно-семантичний центр твору – піврічне перебування героїні з її чоловіком на заробітках в Іспанії. Однією із субстанційних рис цього автобіографічного нарративу є «ризуал зізнання». Відомо, що кожне зізнання базується на довірі, у цьому випадку, – до читача. Як і в інших автодієгетичних нарративах вітчизняних письменниць початку XXI ст., домінує тенденція не «зашифрованої», «таємної» присутності автора в текстовій реальності, а тяжіння до навмисної експлікації авторської участі у власному творі, що реалізується через ономастичну тотожність авторського імені з іменем героїні-оповідачки. Відкритість реципієнту демонструється і з обкладинки «Няньки-Неньки», котра, немов одне з облич дволикого Януса, обернена очима, що відкрито дивляться в сучасне, в очі читача.

Ім'я та фото письменниці тут розміщено з невеличкими автобіографічними відомостями («Оксана Драчківська народилася взимку, тому обожає сніг,

чистоту і затишок. Дитину та першу книжку народила після тридцяти років. Вважає це великою перевагою, позаяк звання молодої мами (як і молодого прозаїка) омолоджує не гірше, ніж пластична хірургія» [3]). Свою візуалізаційну лепту до відкритості авторського образу вносить і Василь Кожелянко. Будучи добрим знайомим письменниці, він зауважує в передмові: «Виявляється, вона [О. Драчківська] не лише тонкий естет, стиліст, знавець моди й мистецтва, а й дуже лірична, дещо сентиментальна, душевно глибока людина» [3, с. 6].

Тут же, на обкладинці, надруковано й жанрове визначення письменницею свого твору – «зі щоденника заробітчанки», що також розширює межі зовнішнього пакту (за Ф. Лежоном) з читачем.

Друге обличчя Януса скероване споглядом-поглядом О. Драчківської у свій заробітчанський досвід. Основою оповіді про перебування героїні в Іспанії є активна інтеракція авторки та читача. Художнім матеріалом, що забезпечує ефект емоційно-інтелектуального спілкування з реципієнтом, слугує інтимізація О. Драчківською художнього мовлення внаслідок використання послідовності двох і більше запитань-відповідей, тобто так званих катехізичних єдностей («Ну, що таке, по-вашому, «мухер»? То що? Схоже на мухер? Щось м'яке й пухнасте? Вгадали: мухер – це жінка» [2, с. 9]; «Ну чим, приміром, може бути вкрита така дорога? Асфальтом? Рінню? Піском? Не вгадали – сіллю!» [3, с. 98]; «...Що коли дитя синіє від крику, до нього навіть не підходити? А скільки часу не підходити? Десять хвилин? Двадцять? Думаєте, дитина не може стільки плакати? Чиясь, можливо, замовкла б і на третій хвилині, але не моя» [3, с. 113]), вживаються численні дієслівні форми, що спонукають читача розділити авторські думки та почуття і стати активним учасником оповіді («Саме того вечора (але пиво тут, повірте (тут і далі підкресл. наше – О. О.), ні до чого) я вперше опинилася в тій Іспанії, яку уявляла собі і про яку мріяла» [2, с. 41]; «І кожна хвилинка цього чекання вбиває у мене мільйони нервових клітин. До речі, ви чули, що вони насправді відновлюються?» [3, с. 60]; «Тепер я мушу пояснити, що таке пляж на Форментері» [3, с. 89]; «Якщо вже зовсім щиро, то я й не хочу на цю роботу» [3, с. 13]; «Вірите чи ні, а він не зачепив жінку з дитиною, які заклакли, приготувались, мабуть, до смерті» [3, с. 57]).

Властивий усім автогінофікшн (під терміном «автогінофікшн» розуміємо жіночі автофікційні прозові тексти) текстам суб'єктивізм – не єдина риса моделювання аналізованого текстового мнемпростору, якщо розглядати його в естетичній площині постмодерного мистецтва.

Неординарність структури оповіді виявляється в гармонійному співвідношенні одиничного та загального в межах дискретного автобіографічного нарративу. По суті, базисною оптико-візуальною основою твору є меморіальні проєкції трьох, не пов'язаних часовою послідовністю днів із життя героїні на іспанському острові Івіса, що композиційно оформлено в три частини книги. Проте завдяки прийому мультиплікації спогади про заробітчанський досвід множаться в ході подальшого розгортання подій дня. Кожен

новий досвід закордонного життя героїні, пов'язаний із певним топосом, персонажем чи подією, породжує все нові та нові подробиці, творячи при цьому загальну картину піврічного перебування жінки в Іспанії, тобто авторська відмова від хронологічної послідовності викладу подій, певна фрагментарність та дискретність письма врешті-решт творять органічну ціліність та інтегральність. Таким чином, О. Драчківська не «воскрешає» минуле в первозданому вигляді, тобто таким, яким воно було, – минуле постає як сконструйована актуальна реальність. Цьому сприяє й те, що текст знаходиться ніби в позачасовому вимірі пам'яті, а про період перебування героїні в Іспанії можемо довідатися лише з указівки на рік під текстом.

Моделюючи надзвичайно актуальний для тисяч наших співвітчизників образ жінки-матері-заробітчани (тим самим укріпивши пакт читача з епохою), О. Драчківська в центр свого «меморіального орнаменту» вміщує проблеми жіночого заробітчанства, віднайдення себе у світі, самоусвідомлення, розвиваючи їх через трансляцію жіночих історій. Усі вони різні: так, красуня-блондинка Люда «...вже більше двох років тут – приїхала, як і я, до чоловіка. Працювала в багатьох місцях, але останнім часом трималася за найбільш козирну роботу – прибирання квартир» [3, с. 11]. Руслана – найуспішніша з тутешніх українок – надбала за рік стільки клієнтів, що змушена була віддавати їх іншим дівчатам – не встигала [3, с. 12]. Вона приїхала на заробітки, аби віддати борги свого чоловіка та «збудувати хату собі і дітям» [3, с. 27]. Ніна з Петром – «це поважне галицьке подружжя залишило вдома чотирьох дітей і власний невеличкий бізнес – торгівлю дрібною побутовою технікою. Не те щоб вони збанкрутували чи ще якесь лихо трапилось. Просто за чималих буденних витрат ніяк не могли назбирати грошей на головну свою мрію – власний великий будинок» [3, с. 16]. Наступна героїня – філіппінка Кора, що «не була власницею <...> крамниці, а лише працювала там на досить рабських умовах – без вихідних, понад норму, всього лише за 600 євро на місяць» [3, с. 23]. Згадано також англійку-хіпі Каті, яка працювала садівником у заможної молоді італійської пари. Кожна із цих жінок, постаючи Іншою відносно «Я» героїні, творить зрештою загальний поліваріантний образ заробітчани, що змушена, кинувши рідний дім, дітей, батьків, друзів, їхати на чужину і важко працювати, аби хоч якось поліпшити матеріальний рівень свого життя та життя родини.

Матеріальний зиск – генеруючий фактор перебування на Івісі головної героїні. Як і решта співвітчизників, вона, «проковтнувши» гордість дипломованого спеціаліста з інтелігентною роботою вдома, береться тут за всі види найважчої, як фізично, так і морально, роботи (прибирання квартир, миття посуду у барах, догляд за старими, німецькими людьми тощо).

Численні ситуації заробітчанського досвіду, котрим авторка ділиться із читачем, подано з прихованими в них психологічними рефлексіями, тобто візуально-подієвий рівень оповіді превалює над описом душевних станів, тому про внутрішні процеси та переживання читачеві залишається лише здогадуватися

за зовнішніми проявами («Я спала погано, була постійно чимось схвильована і стривожена» [3, с. 114], «тремтячими руками вхопила телефон і набрала Кларин номер» [3, с. 118], «цілісінський день я пролежала на ліжку, не мала ні бажань, ні потреб, навіть не перодягнулася в домашнє» [3, с. 119]). Не стала вдаватися і в подробиці неочікуваного для всієї івісько-заробітчанської громади рішення швидкого від'їзду додому («люди не вірили, що ми це серйозно, бо ще жодна українка не поїхала звідси після єдиного сезону роботи» [3, с. 147]). Очевидність такого рішення читачу розкриває контекст.

Уже сама назва «Нянька-Ненька» скеровує увагу на головну проблему твору – «материнство та заробітчанство». Адже, попри всі судження, бажання, суперечки, одна з основних життєвих функцій жінки – материнство та виховання дітей, а коли жінка змушена займатись заробітчанством, то, звісно, виховний процес, а отже, і зв'язок та розуміння з власними дітьми страждають, а подекуди й взагалі втрачаються, і цей процес, на жаль, є незворотним. Якщо заробляння грошей можна відкласти, то це відкласти неможливо. Так, через заробітки філіппінка Кора втратила зв'язок та взаєморозуміння зі своїми дітьми. «Десять років вона мріяла про цю зустріч [з ними], а виявилось, що все – намарне. Діти – чужі, мами не знають, не люблять і не розуміють... [3, с. 61]». Тому Оксані, головній героїні твору, вона радить: «Якщо тільки маєш найменшу можливість – їдь додому та будь зі своєю дитиною...» [3, с. 61].

Протилежним образу матері-заробітчани є образ забезпеченої жінки, що може дозволити собі мати няньку. Турботливо-безтурботна італійська господиня Клара, попри піклування власним немовлям, не відмовляє собі в задоволенні жити повноцінним життям із відвідуванням барів, спілкуванням із друзями, відпочинком на морі, подорожами, а тому наймає українку. Саме спілкування з привітною родиною Мансіні спонукає Оксану, зваживши всі «за» й «проти», обрати бідніше життя заради можливості бути із сином. «Я не можу просто так узяти й викинути на смітник своє життя лише через гроші. У мене там дитина, робота, друзі. Там батьки. Я не хочу, щоб вони старіли і вмирили без мене» [3, с. 142].

Материнський інстинкт у цьому разі виявився сильнішим за гроші. Шальки терезів схиляються в бік надії, що, попри скрутне фінансово-економічне становище держави («...може, в нашій країні не труднощі перехідного етапу, якому вже час перейти, а проста епідемія нещасності, викликана відповідним вірусом» [3, с. 161]), тисячі українських дітей, полишених на виховання вулицею та щомісячне мамине (чи батькове) закордонне фінансове «вливання-відкуплення», будуть повернуті в повноцінні, затишні сімейні обійми, зігріті батьківською любов'ю, ласкою та увагою, внаслідок чого і суспільство стане духовно здоровішим.

Аналіз повісті О. Драчківської «Нянька-Ненька» засвідчує розвиток моделі «актуалітету» [4, с. 125] в сучасній, в тому числі і жіночій, вітчизняній прозі. Апелюючи в модерній формі метадієгетичним нарративом до масової аудиторії з активним її залученням

до діалогізування, через використання зовнішньо- та внутрішньотекстових пактів, О. Драчківська порушила надзвичайно актуальну проблему вітчизняного сьогодення – жіноче заробітчанство, що породило ти-

сачі духовних сиріт серед нашого підростаючого покоління, та зуміла створити дуже реалістичний перформативний конструкт – українська жінка-заробітчанка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Герой сучасної української прози: випробування Європою / С. Андрусів // Волинь філологічна : текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті : зб. наук. праць : [у 2 ч.] / упоряд. Л. К. Оляндер. – Луцьк, 2008. – Вип. 6, ч. 1. – С. 125–131.
2. Демська Л. Справжнє обличчя літературного покоління дев'яностих – спроба ідентифікації / Л. Демська // Кур'єр Кривбасу. – 2002. – № 149. – С. 156–162.
3. Драчківська Оксана. Нянька-Ненька. Зі щоденника заробітчанки / Оксана Драчківська. – Львів : Кальварія, 2009. – 192 с.
4. Кодак М. Душа під вантажем доби. Про сучасну прозу, здебільшого молоду / М. Кодак // Дніпро. – 1997. – № 3–4. – С. 125–135.
5. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза : постмодерний період : [навч. посіб.] / Р. Б. Харчук. – К. : Академія, 2008. – 248 с.

О. В. Оздемир,

Ровенский государственный гуманитарный университет, г. Ровно, Украина

«ЗАРОБИТЧАНСКАЯ ПРОЗА» О. ДРАЧКОВСКОЙ

Статья посвящена актуальной проблеме современного отечественного литературоведения: анализу основных автобиографических нарративных тенденций гендерной саморефлексии в современной женской прозе и, в частности, выделению из ее актива явления «заробитчанской прозы» на материале повести О. Драчківської «Нянька-Ненька». Внимание отечественного научно-критического общества привлекло своеобразие художественного осмысления явления эмиграции в украинской прозе последней трети XX – начала XXI в. Исследование В. Агеевой, П.-А. Будина, О. Вознюк, Т. Гундоровой, С. Павличко, Г. Скуртул и других отечественных и зарубежных ученых посвящены разным аспектам художественной жизни и творчества в эмиграции, а также миграционному дискурсу материковых авторов. Однако отдельных трудов посвященных явлению женской «заробитчанской» прозы и нарративным практикам ее представления, пока еще нет. Целью разведки стало исследование идейно-художественных особенностей и форм эго-нарративной объективации в повести О. Драчківської «Нянька-Ненька». Методологической основой для достижения данной цели стали научные труды по нарратологии таких ученых, как Р. Барт, Ж. Женетт и др. Рассмотрение автобиографических повествовательных форм базировалось на идеях трудов Ж. Гусдорфа, Ф. Лежона, Ж. Женетта. Выводы будут способствовать более глубокому осмыслению особенностей женской прозы к XX – нач. XXI ст. Апеллируя в постмодерной форме игнорирования причинно-следственных связей и времяпространственной нарративной последовательностью к массовой аудитории с активным ее привлечением к диалогу, через использование внешних- и внутритекстовых пактов, О. Драчківська подняла чрезвычайно актуальную проблему отечественной современности – женское заробітчанство и сумела создать очень реалистичный перформативный конструкт – украинская женщина-заробітчанка.

Ключевые слова: женская проза; эго-нарратив; автофикшн; перформативный конструкт; заробітчанская проза.

O. Ozdemir,

Rivne State humanitarian university, Rivne, Ukraine

«MIGRANT PROSE» BY O. DRACHKOVSKA

The article deals with the actual issue of modern domestic literature studies, namely analysis of the main autobiographical narrative trends of gender self-reflection in modern «women» prose and, in particular, distinguishing it from the phenomenon of «migrant prose» based on material of O. Drachkovska's narrative «Nurse-Mother». The attention of the national scientific-critical society was drawn by originality of artistic understanding of the emigration phenomenon in Ukrainian prose of the last third of XX–XXI centuries. Studies by V Aheeva, P.-A. Budin, O. Vozniuk, T. Hundorova, S. Pavlychko, G. Skurtul and other domestic and foreign scholars which deal with various aspects of artistic life and creativity in immigration discourse of continental authors. However, there aren't separate works which deal with the phenomenon of female «migrant prose» and narrative practices of its representation yet. The clarification of ideological and artistic characteristics and forms of ego-narrative objectification in the novel by O. Drachkovska

«Nurse-Mother» became the aim of exploration. Research works on narratology by such scholars as R. Barthes, G. Genette and others became an important component of a methodology basis to achieve this aim. Consideration of autobiographical narrative forms was based on the ideas of works by P. Lejeune, G. Genette. The conclusions will contribute to a better comprehension of «women» prose of late XX – early XXI centuries. O. Drachkovska opened a highly topical issue of national modernity which is women migrant worker concept and managed to create a very realistic performative construct – Ukrainian migrant worker woman appealing to mass audience in a postmodern form of ignoring cause and effect coherence and time-space narrative sequence with the active involvement of dialogue through the use of external and internal textual pacts.

Key words: *feminine prose; performative construct; autofiction; ego-narrative; popular literature, the theme of labour migration in literature.*

© Оздемір О. В., 2016

Стаття надійшла до редколегії 23.05.16